

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Ұлттық әдебиет және еліміздің зияткерлік әлеуеті (Тәуелсіздік дәуіріндегі проза): Ұжымдық монография. – Алматы: «Print express», 2017. – 492 бет.
- 2 Ақыш Н.Б. Замана рухы. Әдеби зерттеулер мен сын мақалалар. – Алматы, 2013. – 295 б.
- 3 Қазақ романы: өткені мен бүгіні: Ұжымдық монография. – Алматы: «Алматы баспа үйі», 2009. – 644 бет.
- 4 Құлахмет Ғ. Үйірі жоқ көкжал. Роман. – Алматы: Өнер. – 240 б.

References:

1. Ұлттық әдебиет және еліміздің зияткерлік әлеуеті (Тәуелсіздік дәуіріндегі проза): Ұжымдық монография. – Алматы: «Print express», 2017. – 492 бет.
2. Ақыш Н.Б. Замана рухы. Әдеби зерттеулер мен сын мақалалар. – Алматы, 2013. – 295 б.
3. Қазақ романы: өткені мен бүгіні: Ұжымдық монография. – Алматы: «Алматы баспа үйі», 2009. – 644 бет.
4. Құлахмет Ғ. Үйірі жоқ көкжал. Роман. – Алматы: Өнер. – 240 б.

МРНТИ 16.21.37

<https://doi.org/10.51889/2020-2.1728-7804.44>

Матыжанов К.,¹ Даутова Г.²

^{1,2} М.О.Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты,
Алматы, Қазақстан

**ҚАЗАҚТЫҢ ОТБАСЫЛЫҚ ҒҰРЫП ФОЛЬКЛОРЫНЫҢ ЭТНОГРАФИЯЛЫҚ
БАЙЛАНЫСТАРЫ**

Аңдатпа

Мақалада отбасылық ғұрып фольклорының этнографиямен байланысы қарастырылады. Ғұрыптық фольклордың этнографиямен жымдаса өріліп жатқан аса күрделі байланысты екендігі мәлім мәселе. Ең алдымен, көзге ұратыны олардың шығу тегі мен атқаратын қызметтеріндегі ортақтастықтар. Бұл әрине, сырттай қарағанда-ақ байқалатын байланыстар. Ал оған тереңдей үңілсек, шырма-шату байланысқан сан қырлы, аса күрделі тамырластықты көреміз. Түптеп келгенде, ғұрыптық шығармалардың құрылымы, шындықты бейнелеудегі тәсілдері, мазмұны, сюжеттік желілері, мотивтер жиынтығы, былайша айтқанда, бүкіл поэтикалық құрылым жүйесі ғұрыппенен індете зерттеуді қажетсінетін етене байланыста, бірақ ол байланыстардың ғұрыптық мазмұнды беруде өзіндік қарым-қатынас заңдылықтары бар. Біздің мақсатымыз сол заңдылықтар жолына барлау жасау болып табылады. Әлемдік фольклортану ғылымында «ортақ тұстар» деп аталып кеткен мұндай параллелдер формулалар түрінде әртүрлі жанрларда үздіксіз қайталанып отырады. Мұның өзі фольклор поэтикасын зерттеудегі аса маңызды элемент болып табылады. Ол, әсіресе, этнографиялық, фольклорлық материалдар арқылы ежелгі дүниетаным, мифологиялық сана іздерін зерттеуге кең жол ашады.

Түйін сөздер: әлемдік фольклор, этнография, типологиялық байланыс, мифология, сюжеттік желілер

Matyzhanov K.,¹ Dautova G.²

^{1,2} M.O.Auezov Institute of Literature and Art,
Almaty, Kazakhstan

ETHNOGRAPHIC RELATIONS OF THE KAZAKH FAMILY RITUAL FOLKLORE

**ӘДЕБИЕТТАНУ
ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ
LITERATURE**

МРНТИ 17.09.91

<https://doi.org/10.51889/2020-2.1728-7804.43>

Акбулатов А.,¹ Әбдіғазизұлы Б.²

¹*М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан мемлекеттік университеті,
Орал, Қазақстан*

²*Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан*

**ҒАБИДЕН ҚҰЛАХМЕТТІҢ «ҮЙІРІ ЖОҚ КӨКЖАЛ» РОМАНЫ:
ӘЛЕУМЕТТІК-ТҰРМЫСТЫҚ ПРОБЛЕМАЛАР, ҚЫЛМЫС ХРОНИКАСЫ**

Аңдатпа

Мақалада тәуелсіздік жылдарынан кейінгі қазақ прозасындағы тың ізденістер зерттеледі. Проза саласындағы роман жанрының түрлік дамуы қарастырылады. Жаңа замандағы тақырыптар, заманауи проблемалардың проза саласында игерілуі талданады. Аталған мәселелер Ғабиден Құлахметтің «Үйірі жоқ көкжал» романын талдау арқылы дәлелденеді. Романдағы 90-жылдардың әлеуметтік-тұрмыстық мәселелері басты проблема ретінде көркемдік тұрғыдан шынайы суреттелуі қозғалған. Романдағы замандастарымыздың көркем бейнесі арқылы қазіргі қазақ қоғам шындығын көркемдеп толықтырудағы рөлі сараланған. Мақалада романның тақырыбына өзек болған мәселе тоқырау жылдарындағы қазақ елінің тұрмыс жағдайы, сыбайлас жемқорлық, қылмыстық әлем, саяси қылмыстар, ұлтаралық қатығыстар сөз болған. Олар қарапайым адамдар, сондай-ақ үлкен мемлекеттік деңгейдегі шенеуніктердің прототиптік бейнелері, қылмыстық әлеммен байланысты көркемдік тұрғыдан шешім тауып талданған.

Түйін сөздер: қазіргі қазақ прозасы, роман жанры, әлеуметтік-тұрмыстық тақырыптар, прототиптік бейнелер, қылмыс хроникасы, көркем образ, тоқырау жылдары, геройлық образ, авторлық шешім, сыбайлас жемқорлық

Akbulatov A.,¹ Abdigaziuly B.²

¹*Mahambet Utemisov West Kazakhstan state university,
Uralsk, Kazakhstan*

²*Kazakh National Pedagogical University named after Abai,
Almaty, Kazakhstan*

**GABIDEN KULAKHMET'S NOVEL "WOLF WITHOUT A PACK":
SOCIAL AND DOMESTIC PROBLEMS, CHRONICLE OF CRIMES**

Abstract

The article examines new researches conducted on Kazakh prose after the period of independence, the specific development of the novel genre. The article analyzes the themes of modern times and the development of modern problems in prose. These questions are considered based on the novel "Wolf without a pack" by Gabiden Kulakhmet. The novel depicts social and domestic problems of the 90s as the main problem, and it analyzes the role of modern realities based on the artistic image of contemporaries. The article highlights the issues of the living conditions of the Kazakh people during the years of stagnation: problems of corruption, the criminal world, political crimes, ethnic conflicts, etc.

Keywords: modern Kazakh prose, genre of the novel, social and domestic themes, prototypical images, chronicle of crimes, artistic image, years of stagnation, image of the character, author's decision, corruption

Акбулатов А.,¹ Әбдігазизұлы Б.²

¹ Запдно-Казахстанский государственный университет имени М.Утемисова,
Уралськ, Казакстан

² Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
Алматы, Казакстан

РОМАН ГАБИДЕНА КУЛАХМЕТА «ВОЛК БЕЗ СТАИ»: СОЦИАЛЬНО-БЫТОВЫЕ ПРОБЛЕМЫ, ХРОНИКА ПРЕСТУПЛЕНИЙ

Аннотация

В статье изучаются новые исследования казахской прозы после периода независимости, видовое развитие романного жанра. Анализируются темы нового времени, освоение современных проблем в прозе. Эти вопросы рассматриваются на основе романа Габиден Кулахмета «Волк без стаи». В романе в качестве главной проблемы изображены социально-бытовые проблемы 90-х годов, анализирована роль современных реалий на основе художественного образа современников. В статье освещены вопросы условий жизни казахского народа в годы стагнации: проблемы коррупции, уголовного мира, политических преступлений, межнациональных конфликтов и др.

Ключевые слова: современная казахская проза, жанр романа, социально-бытовые темы, прототипические образы, хроника преступлений, художественный образ, годы застоя, образ героя, авторское решение, коррупция

Кіріспе. Тәуелсіздік дәуірінен бергі жазылған қазақ прозасында тарихи тақырыптармен қоса, қазіргі заманауи мәселелердің түйіткілдерін тарқата отырып, замандас бейнесін сомдаған біршама тың стильдік ізденістерді, көркемдік табыстарды атап өтуге болады. Жекелеген қаламгер туындыларында замандас бейнесі, яғни заманауи проблемалардың өзегінде адам тағдыры тыс қалуы мүмкін емес заңдылық. Бұл туралы біршама зерттеу еңбектерде айтылып, жазылып талданып келеді.

Сонау кеңестік кезеңнің келмеске кеткен азапты шеңгелінен құтылып, 90-жылдардан кейінгі қазақ қоғамындағы түбегейлі өзгерістер мен санадағы сілкініс, құлдық қоғамның қамытынан ажыраған адамның болмысы, рухани бостандық қазақ қаламгерлеріне шығармашылық тұрғыдан еркіндік сыйлады. Қаламгерлер проза саласының әңгіме, хикаят, роман сынды үлкенді-кішілі жанрларында тың ізденіске ұмтыла отырып, заман және адам проблемасын, адамның ішкі рухани әлеміндегі болмыс, оның себеп-салдарына еркін бойлап, қоғамдық әлеуметтік-тұрмыстық проблемалардың көркемдік шындыққа ұласуына біршама жол ашты.

Зерттеу материалдары мен әдістері. Мақалада салыстырмалы типологиялық, образдық талдау әдістері қолданылды. Бұл жылдардағы әдеби процесс туралы ғалым Г.Орда: «Қазақ жазушылары өткен тарихпен бірге қазіргі қазақ қоғам шындығын көркем бейнелеуде роман жанрын замандастарымыздың көркем бейнесімен толықтырды. Бұл жылдары қаламгерлер өмірдің күнгейіне қарағанда көлеңкелі тұстарына баса назар аударды. Г.Бельгердің «Тұйық су», Т.Әлжантегінің «Қым қиғаш тіршілігі», Ғ.Құлахметтің «Үйірі жоқ көкжалы», Т.Нұрмағанбетовтің «Мешкей», Қ.Жиенбаевтың «Даңқ түрмесінің тұтқыны», «Ән салуға әлі ерте» романдары бүгінгі күннің оқиғаларын арқау етуімен құнды» [1,16], - десе, ғалым Н.Ақыш: «Уақыт көшіне ілесе келген тың тақырыптарды, өмір ұсынып отырған жаңа бедерлерді жинақтап көрсету де эстетикалық мұратқа айналды. Әдебиеттің тақырыбы өткен тарихты қозғаумен шектелмейтіні, әр қаламгер өзі өмір сүріп отырған кезеңнің көркем келбетін жасауға ұмтылатыны белгілі. Бұл жағынан қазақ романшылары оқырман қауым алдында қарыздар болып қалмай, заман толқыны лекітіп әкелген өзекті мәселелерді көрсетуде қол қусырып қала алмады» [2,3], - деп тұжырым жасайды. Міне, ғалымдардың тұжырымдарынан проза саласында тың үрдістердің белең алып, кейбір іркілістерге қарамастан, классикалық дәстүрдің ізімен жаңаша бағыттағы тенденциялардың қарқынды үрдісін көреміз. Сол қаламгерлер қатарында қаламгер Ғабиден Құлахмет те болатын.

Зерттеу нәтижелері. Қазіргі қазақ әдебиетіндегі белгілі қаламгерлердің бірі, Халықаралық Алаш әдеби сыйлығының иегері ақын, жазушы Құлахмет Ғабиден 1955 жылы Шығыс Қазақстан облысы, Аягөз ауданы, Шолпан ауылында дүниеге келген. ҚазҰУ (1976), Мәскеудегі Әдебиет институтының

Жоғары курсын (1989) бітірген. Шығармашылық жолын ақындықтан бастаған Ғ.Құлахмет алғашқы өлеңдері 1966 жылдан республикалық баспасөз беттерінде жарияланып, топтамалары «Жыл он екі ай» (1969), «Көктем тынысы» (1975) жинақтарында жарияланған. Әдебиеттің проза саласына да қалам тербеген жазушының «Үйірі жоқ көкжал» (2001) романы, «Көл түбіне кеткен ел» (1989), «Ұрпағың үзілмесін» (1991), «Ердің сыны» (1994), «Серінің соңғы сәлемі» (1998) кітаптары жарық көрген.

Жазушының «Үйірі жоқ көкжал» (2001) романы туралы ғалым, филология ғылымдарының докторы Ж.Дәдебаев «Дәуір шындығы және роман» атты шолу мақаласында: «Республика тәуелсіздігінің оныншы жылы жарық көрген романдарының ішінде мына шығармаларды атап өткен дұрыс: Кәдірбек Сегізбаевтың «Беласқан» (Атамұра, 2001), Ғабиден Құлахметтің «Үйірі жоқ көкжал» (Өнер, 2001), Асқар Алтайдың «Алтай новелласы: роман-миф» (Өлке, 2001), Тұрсынәлі Рыскелдиевтің «Ұлы көш» (Өлке, 2001), Төкен Әлжантегінің «Қым-қиғаш тіршілік» (Елорда, 2001), Өмір Кәріпұлының «Тайталас» (Елорда, 2001), Тілеуқор Адамбайқызы Қосуақтың «Әйел айтқан хикая» (Арыс, 2001), Дәлелбек Батырдың «Ақ батыр» (Елорда, 2001), Сейітхан Әбілқасымұлының «Оспан батыр» (Ана тілі, 2001) романдары. Тақырыптық-жанрлық белгілеріне қарай аталған романдарды екіге бөліп топтастыруға болады:

А) тарихи тақырыпқа жазылған шығармалар: Бұл топта К.Сегізбаевтың, Тұрсынәлі Рыскелдиевтің, Сейітхан Әбілқасымұлының шығармалары бар.

Ә) әлеуметтік-тұрмыстық тақырыпқа жазылған шығармалар. Бұл ретте А.Алтайдың, Ғ.Құлахметтің, Төкен Әлжантегінің, Өмір Кәріпұлының Тілеуқор Адамбайқызы Қосуақтың «Әйел айтқан хикая» романдарын атаған дұрыс» [3,461], - деп жаңа ғасыр басындағы әдеби процеске келіп қосылған өзіндік ізденісі, көркемдік идеялық тұрғыдан жаңашылдығы бар туындылар қатарында атап өтеді.

«Үйірі жоқ көкжал» романы Қазақстанның тоқырау жылдарынан және алғашқы тәуелсіздік алғаннан бергі елдің жағдайын суреттейтін әлеуметтік полицейлік туынды деуге болады. Романның тақырыбына өзек болған мәселе тоқырау жылдарындағы қазақ елінің тұрмыс жағдайы қарапайым қатардағы кішкентай адамдардан бастап, үлкен мемлекеттік деңгейдегі шенеуніктердің табиғат құбылыстарымен параллельді түрде қылмыстық әлеммен байланысты суреттеледі.

Роман «Бөрі бауыр дүние», «Жалғыз бөлтірік», «Үйірі жоқ көкжал» деген үш тараудан тұрады. Романның алғашқы тарауындағы ата бөрі мен шолақ бөлтіріктің мекені болған Серек тауының жықпылын суреттеуден басталатын роман табиғат заңдылығын түз тағысының бөлтірігін тәрбиелеген тектілігін көрсетіп, ұрпағына жөн сілтейді. Сондай-ақ бөрі тірліктің ішіндегі өз қандастарының етін жеп дәнiккен Ақшуланның әрекеті, ит тірлікке әуестігі, қанның иісі шықпаса өжеттігі оянбайтын тобыр қорқаулардың тірлігін автор параллельді суреттей отырып, көк бөрі ұрпақтарының бүгінгісін романның келесі тарауларындағы адам образдарымен байланыстырып, негізгі сюжеттік оқиғаларға символикалық тұрғыдан мән береді. Оқырманын табиғат заңдылығына, түз тағыларының тағдырына ортақтастыра отырып, әлсіз бен күштілердің, қайырымдылық мен зұлымдықтың, айла-амалдың, өмір үшін жанталастың мағынасына «табиғат және адам» заңдылығына символикалық түрде мән беріп, әлеуметтік маңыз үстейді. Жалғыз бөлтірік тарауындағы романның орталық кейіпкері Балтаескен Халықов та, Теңіз Медетов те тағдырлы жандар. Екеуі де жетімдік тауқыметін тартып өседі, бірақ Теңіз Медетовтің тұлғасынан әлсіздік нышаны, жолы болмаушылықтың кейбір себеп-салдарын жетімдік тағдыр, жұртқа қараған жәудір көз тағдырдың ізі бар екенін автор романында сыналай отырып жеткізеді. Ал оған қарама-қарсы автор геройлық образ дәрежесіне дейін көтерген Балтаескен Халықов сынды қаһармандардың бүгінгі қоғамда саусақпен санарлықтай екені мәлім. Автор кейіпкерлердің бірінің сөзі арқылы «Әй, дегенмен өзі нағыз көкжал екен. Үйірі жоқ көкжал. Мұның басын бәйгеге тіккен адам өз басынан айырылар» [4, 128] деп сипаттайды. Алайда, романда отқа салса жанбайтын, суға салса батпайтын геройлық образға дейін көтерілген бас кейіпкердің ішкі жан жарасы да жоқ емес. Махаббаттағы сәтсіз ғұмыры, оған да кінәлі сол кездегі құпия жұмысы ұлттық қауіпсіздік саласындағы қызметі. Отан алдындағы борышын өтеген жанның бүгінгі қоғам үшін елеусіз жай ғана жандардың бірі болып өмір сүруінің өзі көп нәрсені аңғартса керек. Романның соңындағы авторлық шешімнің қылмыстық әлеммен теке-тірестің бітіспесін ұғындыра білуі, қылмыстық әлемнің қанша кессе де, бір кесірткедей қауқары бары, тамыр жайлаған сыбайластықты жеңу мүмкін еместігін аңғартса керек.

Романның екінші тарауындағы әрбір тарауша белгілі бір кейіпкердің жеке мәліметін беруден бастап, сол адамның тағдырын романның сюжеттік арнасымен линиялық байланыс орната білуі, романның кино монтаждық деңгейін, автордың сюжет құру шеберлігін танытады. Автор қылмыстық

әлемнің серкелерінің мемлекеттік қызметті жамыла отырып әрекет етуін, сонау тоқырау жылдары ен байлыққа ие болып қалған өмірлік прототиптері аразыда толып жүрген кейіпкерлердің іс-әрекеттерін көркемдік деңгейде суреттей білген. Романның алғашқы тарауындағы түз тағысының заңдылығындағы көркем суреттер екінші, үшінші бөлімде адамдар тағдырына ұласқанын, табиғи жымдасқан авторлық идеяның астарындағы адами құндылықтардың, қоғамдық құбылыстағы адами қатынастың өзгеруге сипат алған жайларынан хабар береді, авторлық тұрғыдан ой түйеді. «Бөрі бауыр дүние» деген тараудағы түз тағысы қасқырлардың болмысымен, ұрпағы үшін отқа да, суға да түскен адамдардың, байлық үшін, билік-мансап үшін арын сатып, бәрін жоюға даяр аш көзділіктің кең етек алуы романның негізгі тақырыптық өзегіне айналған. Бірақ қылмыстық әлемнің китұрқы әрекеттермен, жең ұшынан жалғасқан сыбайластықпен жүзеге асуы қоғамдық дерт екенін автор бүгінгі өмір ақиқаты ретінде танып түйіндейді. Саяси көрдің мағынасын ашуға тырысады. Романдағы Қаһарман Қуанышбаев, Мақат Назарұлы, Михаил Иманбаев, Жұман Ақбергенов, Хан, Әкей, Саңлақ, Сұлтандардың образы типтендірілген бүгінгі қоғамдық ортадағы көзге көрінбесе де, ортамызда жүрген жандар. Теңіз Медетов сынды өмірден өзінің орнын таба алмай жүргендер қаншама? Балтаескен Халықов сынды күрескер қайраткерлер саусақпен санарлық.

Бұл туралы Ғалым Ж.Дәдебаев: «Ғабиден Құлахметтің – «Үйірі жоқ көкжал» романы бүгінгі күннің шындық оқиғаларына негізделген. Өмірдің түрлі саласында әрекет жасап жүрген алаяқтар, алдампаздар, жемқорлар бейнесі, оларға қарсы күресуші жекелеген адамдардың тұлғасы көркемдік шарттарына сай жасалған. Адамдар арасындағы тартыс негізінде, шаруашылық, өндіріс немесе адамгершілік мәселелері емес, пайда табуға ұмтылған, уақытын, қажыр-қайратын, ақылын тек қана соған арнаған жаңа тұрпаттағы адамдардың бүлдіруші, бұзушы әрекеттерінен тамыр тартады. Бұл жолда олардың басты кәсібі адамдарды алдап-арбау, тонау, қорқытып-үркіту, өлтіріп жіберу. Қоғамның ортасында ойран салып жүрген осындай іскер тұлғалардың ойы мен ісі, іші мен тысы шынайы суреттеледі. Бұларға қарсы білек сыбанып, күреске шығатын ұжымдық күш жоқ, жекелеген жүрек жұтқан тұлғалар ғана бар. Сондай жүрек жұтқандардың дара өкілі – Балтаескен образы Ғ.Құлахметтің елеулі табысы. Оны жасауда жазушы шартты тәсілдерді пайдаланған. Қаптаған қылмыстыларға қарсы үйірі жоқ көкжалдай дара шауып жеңіске жетуі Балтаескен образында шартты белгілердің барын көрсететіні рас. Сөйте тұра бұл образ жазушының айтарлықтай көркемдік жетістігі екені анық»[3,462],- деп баға береді

Иә, автор геройлық образды суреттеуде көркем шарттылыққа көп иек артқан, сондай-ақ адамдық негіздегі ішкі рухани жандүниесін де ашуды мақсат тұтқаны байқалады. Автор романды қылмыстық әлемді жеңіп шыққан геройлық образ деңгейіне жеткізгенімен, әрине, Балтаескен образын шынайылық негізде суреттеуді де ұмыт қалдырмайды, олай болмағанда, оқиға сюжеттеріндегі адам образының бейнеленуі де сенімсіз болар еді. Автордың Балтаескеннің де адами болмысын ашып суреттеуге тырысқаны романның түйінінен байқалады. Қылмыстық әлеммен күрестің бітпейтін шырғалаңын автор шынайылықпен бейнелеуге тырысады. «Алтын көрсе, періште жолдан таяды» дегеннің мысалы Михаил Иманбаевтың тағдыры арқылы ашып көрсетілген. Кеңестік кезеңдегі құпия қызметте болған Балтаескен Халықовтың лақап аты «Вожақтың» уақытпен ымыраласуы, күні өткен кеңестік кезеңмен келмесе кеткен уақытты да аңғартады.

Романда авторлық қолданысқа тән, оккозианолизмдер қазіргі заманға лайық тіркесті сөздер, мақал-мәтелдер жиі ұшырасады. Атап айтар болсақ, «Қалталы адам – қанатты құс», «Күннің бетіне күле қарасаң, дамбалына жамау сұрайды», «Ақпаса су сасиды, ойламаса ми сасиды», «Қараңғылықта көз емес, құлақ ізшіл», «Иесіз үйдің иті осырақ», саяси көр т.б [43].

Қорытынды. Қазақ романдарында тәуелсіздік жылдар прозасы типологиялық тұрғыдан дәстүр жалғастығын сақтағанымен, кейбір жаңашылдық тұстары ерекше байқалды. Тәуелсіздіктің алғашқы он жылдығында жарық көрген романдар негізінен тарихи бағытта болғанын атап өтуіміз керек. Бұлай болу заңды құбылыс еді. Бірақ қаламгерлер тек тарихи кезеңдерді, тарихи тұлғаларды ғана ұлықтады деген ой тұмауы керек. Сондай-ақ заманауи проблемалардың да әдебиеттегі көркемдік деңгейде көтерілуіне үлес қосты. Соның бірі Ғ.Құлахметтің «Үйірі жоқ көкжал» романы – 80-90-жылдардағы әлеуметтік-тұрмыстық проблемаларды, қылмыс хроникасын өзінің қанық бояуымен аша білген жанрлық ізденістегі туынды. Қаламгер тарихи кезеңдегі қазақтың ауыр тұрмыс-тіршілігін, ауытпалықтың қасіретін жаза отырып, тәуелсіздік сынды баға жетпес көктен тілеген ата-бабаларымыздың арман-мұратының маңызын ұлықтауды, «Мәңгілік Ел» идеясын жарқырата көрсетуді нысана тұтты.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Ұлттық әдебиет және еліміздің зияткерлік әлеуеті (Тәуелсіздік дәуіріндегі проза): Ұжымдық монография. – Алматы: «Print express», 2017. – 492 бет.
- 2 Ақыш Н.Б. Замана рухы. Әдеби зерттеулер мен сын мақалалар. – Алматы, 2013. – 295 б.
- 3 Қазақ романы: өткені мен бүгіні: Ұжымдық монография. – Алматы: «Алматы баспа үйі», 2009. – 644 бет.
- 4 Құлахмет Ғ. Үйірі жоқ көкжал. Роман. – Алматы: Өнер. – 240 б.

References:

1. Ұлттық әдебиет және еліміздің зияткерлік әлеуеті (Täuelsızdık дәуіріндегі проза): Ұжымдық монография. – Almaty: «Print express», 2017. – 492 bet.
2. Aqyş N.B. Zamana ruhy. Äebi zertteuler men syn maqalalar. – Almaty, 2013. – 295 b.
3. Qazaq romany: ötkeni men бүгіні: Ұжымдық монография. – Almaty: «Almaty baspa үйі», 2009. – 644 bet.
4. Qūlahmet Ğ. Üiri joq kökjal. Roman. – Almaty: Öner. – 240 b.

МРНТИ 16.21.37

<https://doi.org/10.51889/2020-2.1728-7804.44>

Матыжанов К.,¹ Даутова Г.²

^{1,2} *М.О.Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты,
Алматы, Қазақстан*

**ҚАЗАҚТЫҢ ОТБАСЫЛЫҚ ҒҰРЫП ФОЛЬКЛОРЫНЫҢ ЭТНОГРАФИЯЛЫҚ
БАЙЛАНЫСТАРЫ**

Аңдатпа

Мақалада отбасылық ғұрып фольклорының этнографиямен байланысы қарастырылады. Ғұрыптық фольклордың этнографиямен жымдаса өріліп жатқан аса күрделі байланысты екендігі мәлім мәселе. Ең алдымен, көзге ұратыны олардың шығу тегі мен атқаратын қызметтеріндегі ортақтастықтар. Бұл әрине, сырттай қарағанда-ақ байқалатын байланыстар. Ал оған тереңдей үңілсек, шырма-шату байланысқан сан қырлы, аса күрделі тамырластықты көреміз. Түптеп келгенде, ғұрыптық шығармалардың құрылымы, шындықты бейнелеудегі тәсілдері, мазмұны, сюжеттік желілері, мотивтер жиынтығы, былайша айтқанда, бүкіл поэтикалық құрылым жүйесі ғұрыппенен індете зерттеуді қажетсінетін етене байланыста, бірақ ол байланыстардың ғұрыптық мазмұнды беруде өзіндік қарым-қатынас заңдылықтары бар. Біздің мақсатымыз сол заңдылықтар жолына барлау жасау болып табылады. Әлемдік фольклортану ғылымында «ортақ тұстар» деп аталып кеткен мұндай параллелдер формулалар түрінде әртүрлі жанрларда үздіксіз қайталанып отырады. Мұның өзі фольклор поэтикасын зерттеудегі аса маңызды элемент болып табылады. Ол, әсіресе, этнографиялық, фольклорлық материалдар арқылы ежелгі дүниетаным, мифологиялық сана іздерін зерттеуге кең жол ашады.

Түйін сөздер: әлемдік фольклор, этнография, типологиялық байланыс, мифология, сюжеттік желілер

Matyzhanov K.,¹ Dautova G.²

^{1,2} *M.O.Auezov Institute of Literature and Art,
Almaty, Kazakhstan*

ETHNOGRAPHIC RELATIONS OF THE KAZAKH FAMILY RITUAL FOLKLORE